

## RECENZE A ZPRÁVY

**VINKLER, Jonatan, *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči*, Annales, Koper 2006.**

Soubor studií slovinského bohemisty a slovenisty Jonatana Vinklera (nar. 1975 v Celje) *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči* (Epigoni, spojenci a soupeři) je příspěvkem do odborných zkoumání česko-slovinských vztahů (to ostatně podotýká už podtitul *Česko-slovinské a slovinsko-české kulturní styky v 19. století*). Studie jsou pozoruhodné již výběrem témat. Chápu se problematických míst česko-slovinských historických a kulturních vztahů, ale většinou jde o témata zřídka zpracovávaná odbornou literaturou, snad jen s výjimkou studie o Dobrovském.

První text *Škoda hovoryty*,<sup>1</sup> týkající se likvidace českých protestantských stavů, ale také měst a v podstatě národa vůbec, v době po Bílé hoře, je ze souboru nejvíce orientovaný historicky a je na něm také nejvíce patrné, že je zaměřen především na slovinského čtenáře, neboť se podrobněji zdržuje u některých okolností stavovského povstání a doby pobělohorské, které jsou v českém kontextu přece jen většinou všeobecně známy. Jako velmi zajímavé a neotřelé je pak srovnání metodologie postupu vládních úřadů v období po Bílé hoře v zemích Koruny české s obdobným postupem při likvidaci protestantismu ve „Slovinsku“, tedy v rakouských zemích Kraňsku, Štýrsku a Korutanech jen o čtvrt století dříve. Autor své přirovnání dokládá úryvky z osobní korespondence biskupů lublaňského Tomaže Hrena a sekovského Martina Brennera a na druhé straně citacemi císařských nařízení a dopisy českých šlechticů i některých v Čechách nově přichozích hodnostářů, např. papežského nuncia Carla Caraffy, pražského arcibiskupa hraběte Arnošta Vojtěcha Harracha a knížete Karla Lichtensteina. Jako iniciační dokument uvádí prohlášení lavantinského biskupa Jurije Stobeje Palmburga z 20. července 1598 budoucímu císaři Ferdinandovi do Štýrského Hradce, v němž vyzývá k obrácení všech poddaných na katolickou víru, měšťané a šlechtici, kteří nebudou chtít, necht' opustí dědičné země, dále upozorňuje na to, že je třeba protestantismus připravit o jeho duchovní světlo, tedy pod pohrůžkou trestu smrti zakázat kázání a predikantům stanovit lhůtu k opuštění rakouských zemí. A Ferdinandovy rozkazy záhy následovaly: rozpuštění převážně protestantské městské rady ve Štýrském

---

<sup>1</sup> Název kapitoly je dle autora symptomatický pro rodící se barokní diskurz. Jde o větu Bogdana Chmelnického, plnou rezignace po neúspěšných jednáních s katolickým Polskem. Tato věta předznamená pro celou Evropu konec smírných jednání, vycházejících z dobré víry a vůle dohodnout se, a otvírá dobu, kdy se už jenom budou „sekat hlavy“ (s. 28).

Hradci, vyhnání predikantů, v Lublani dokonce dostali protestantští predikanti k opuštění města jediný den a tři dny na opuštění Rakouska. Koncem roku 1600 k těmto opatřením přibyly ještě rekatolizační komise, vedené v Kraňsku Hrenem a ve Štýrsku a Korutanech Brennerem, které vyháněly po venkově predikanty, pálily zakázané knihy, ničily protestantské modlitebny a školy atd. Po r. 1628 k nim přibyly ještě šlechtické rodiny (uvádí číslo 700 rodin). Tento postup se téměř doslova opakoval po necelém čtvrtstoletí v zemích svatováclavské koruny.

Další kapitoly zavedou čtenáře do 19. století, a to kapitolou, která otevírá téma 19. století jako dlouhého století měšťanstva, zde prostřednictvím tématu dobové hudby jak v Praze, tak v Lublani. Vinkler hledá především proměnu dobového hudebního diskurzu a recepčního horizontu, který se postupně přesouvá ze šlechtických sídel do měšťanských salonů a kaváren. Nastává čas valčíku a dalších tanců, který v Lublani reprezentuje vedle řady dalších také u nás málo známý český skladatel Kašpar Mašek. Autor srovnává podobu recepce pražské (např. při premiérách Mozartových oper) a slovinské hudební scény (např. brilantní klavírista Jurij Mihevec, proslulý mj. také efektní hrou loktem a la Jerry Lee Lewis). Idearium tehdejšího měšťanstva dotváří exkurzem do kultury bydlení či oblékání.

Kapitoly následující jsou monograficky směřovány na nejvýznamnější postavy 1. poloviny 19. století, především modrého abbé Josefa Dobrovského, Pavla Josefa Šafaříka (autor se Šafaříkovi věnoval již dříve také ve své dizertační práci) a slovinského jazykovědce Jerneje Kopitara. Zde se snaží mj. poukázat na kořeny vzájemného nepochopení Kopitara a českých obrozenců po Dobrovského smrti, které nebývají v obou národních prostředích vykládány bez emocí a bez stranění těm či oněm. Dohledává příčiny konfliktů jak v nešťastné osobní povaze Kopitara, tak také v pro Slovince obtížně akceptovatelných teoriích Jána Kollára nebo generačních rozdílech v pohledu na kroužek mladých slovinských intelektuálů kolem Matiji Čopa a France Prešerena. Zde zdůrazňuje naprosto přelomovou roli článku Františka Ladislava Čelakovského z Časopise českého muzea *Kraňská literatura*, který není jen recenzí almanachu mladých lublaňských intelektuálů, ale potvrzením a utvrzením celé duchovní koncepce jednoho z typů romantismu ve slovinské kultuře.

Další části knihy se týkají právě dění kolem v Lublani vydaného almanachu *Kraňská včelka*, jehož duší byli právě dva již zmínění intelektuálové, Čop a Prešeren. Vinkler připomíná závažné téma vztahu Mácha-Prešeren, které do nového světla uvedl r. 1997 Alexandr Stich (Souvislosti 1997/1) svým výkladem pasáží Máchova cestovního deníku, které se týkají jeho návštěvy Lublaně. Zde mj. otevírá otázku „tajných knih“ a „tajného místa“, o nichž se v Mácha v deníku zmiňuje, a nabízí možnou souvislost se zednářskými lóžemi v Praze a ve Slovinsku. Ve své interpretaci dobového kontextu, v níž oba tvořili, detailně srovnává kritickou recepci jejich hlavních děl, tedy *Máje* (1836) a sbírky *Poezije* (1847). Srovnává model národně utilitární kritiky, která viděla v literárním díle jen výraz národně apelativní funkce, takže shodně všechny recenzenty vedl k odmítnutí jejich vypjatého subjektivismu, esteticismu a neagitativnosti. Kritiky děl obou básníků vykazují

dokonce velmi podobné stylistické rysy a rétorické figury (s. 281). Vinkler tedy vyvozuje, že navzdory nesouměřitelně větší české kulturní infrastruktuře vznikají v téže době v obou kulturách prakticky nezávisle na sobě dva velmi podobné horizonty očekávání.

Jonatan Vinkler ve své knize podává celkem sedm kapitol, které jsou tématy soustředěny především do období první poloviny 19. století, přesahy jsou dány snahou vysvětlit některé kontexty, v nichž se kultura a věda u obou národů nacházela, např. likvidace Čechů jako historického národa v době pobělohorské otvírá otázku konstituování téhož národa v době obrozenské, obdobně u Slovinců.

Dominující lingvo-literární orientace autora vede k soustředění hlavně na světskou problematiku, nicméně u nás i ve Slovinsku (Slomšek) hrála svou roli v tomto období také církev a prakticky až do druhé světové války o dění v obou kulturách informovaly právě katolické časopisy kontinuálně a poučeně (Hlídka, Vlast, Archa, Dom in svet aj.). Toto je jedno z témat vzájemných kulturních vztahů, které nebylo nikdy důkladně přehlédnuto a probádáno a nabízelo by se jako jedno z možných logických pokračování této monografie.

V kontextu slovinského literárněvědného bádání pak kniha Jonatana Vinklera otvírá komparativní kontext, který nepatří k typickým. Např. v monografii Janka Kose *Srovnávací dějiny slovinské literatury* (1987), která má pro toto téma konstitutivní význam, je Prešeren srovnáván především s německým kulturním kontextem (Bürger, Schiller, Goethe) a anglickým (Byron, Scott) a okrajově také s Kollárovou Slávou dcerou (jeho cyklus sonetů *Znělkový věnec*). Vinklerovi se zde podařilo načrtnout bohatou strukturu vazeb a vhodně upozornit na ty okamžiky, v nichž právě vztahy Slovinců a Čechů hrály důležitou roli. Podobná analýza by byla velmi užitečná např. v případě slovinské meziválečné literatury, kterou dosavadní výklady téměř výhradně orientovaly na německý expresionismus a podařilo se jim prakticky zadupat do země slovinskou avantgardu, o níž se začalo znovu opatrně mluvit teprve od konce 60. let a dodnes působí mezi literárními historiky zejména starší generace jako horký brambor. Avantgarda je uváděna do kontextu zčásti italského a zčásti ruského, ale ve své době byly evidentní snahy těžit také z francouzských avantgardních proudů, z nichž jsme vycházeli také u nás.

Kapitoly spojuje také metoda zkoumání vývoje a proměn recepčního očekávání v prostředí obou kultur, a to nejen ve světle dobových článků a publikací, ale i soukromé korespondence jednotlivých osobností. Zdařilé a přesvědčivé analýzy beletristických i odborných prací i dalších dobových dokumentů dokládají pestrost a především intenzivnost a iniciační efekt česko-slovinských vazeb té doby. Tím se tato publikace výrazně liší od většiny dosavadních studií o česko-slovinských vztazích, které mívaly především pozitivisticko-heuristickou a literárně-historickou výpovědní hodnotu. V nevelkém úhrnu knih o našich vzájemných kulturních styčích se objevila pozoruhodná publikace, která předkládá také výrazné interpretační hledisko těchto styků a odkrývá další otazníky, jež doposud byly stranou zájmu odborníků.

Aleš Kozár

**POKORNÁ, Magdaléna, *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*, Academia, Praha 2009. ISBN 978-80-200-1780-2.**

Magdaléna Pokorná se po léta věnuje problematice 19. století, umí nalézat a minuciózně odkrývat neznámé a méně známé stránky národních dějin, dokáže objevovat tváře nikoli pouze jejich protagonistů, ale také osobností, které se z nejrůznějších důvodů protagonisty nestaly, či se jimi ani stát nemohly. Takovou postavou byl i manžel Boženy Němcové.

M. Pokorná založila jeho biografii na bohatém a různorodém pramenném materiálu, jak na pramenech úřední, tak osobní povahy; rozhodující roli zde hraje vzájemná korespondence příslušníků rodiny Němcovy. Z vydaných prací týkající se širokého okruhu dané problematiky využila autorka snad vše, co existuje, včetně drobných studií vydaných různými regionálními nakladateli během uplynulých staletí. Biografická metoda, jíž ve svém spisu použila, se jí stala prostředkem k objasnění obecného kontextu českých dějin od 40. do 70. let 19. století. Dokladem toho je také skutečnost, že ještě před vydání Němcovy biografie vyšla řada často zásadních studií, kde se autorka se složitou postavou úředníka Němce úspěšně vypořádala, vymanila ho ze stínu jeho slavné ženy a zamyslela se mj. nad jeho profesní kariérou coby státního úředníka; tak přispěla svým badáním k rozvoji české historické prosopografie. Výsledky výzkumu prezentovala rovněž na několika vědeckých konferencích.

Patrně od vydání životopisu Boženy Němcové z pera Václava Tilleho zůstal Josef Němec v paměti budoucích generací jako manžel slavné ženy, rozhodný vlastenec, muž jistě čestný, ale prudký, hněvivý, nemající pochopení pro výjimečnost své ženy, byť ji drsně miloval a patrně i ctil. Zajímal se o manželčinu práci i zdravotní stav, snažil se smířit s její větší společenskou oblíbeností. Statečně čelil okolnostem, které ho často nutily žít bez rodiny. Povahová a intelektuální propast byla ale mezi manželi zřejmá, možná nepřeklenutelná.

Autorka zvolila jiný úhel pohledu: „*Víme, že dosavadní badatelé kladli někdy ve svých pracích až jednostranně důraz na to, co oba manžele oddělovalo, čím se lišili. Já se spíše ptám na to, co oba manžele spojovalo a jak se jejich vztah vyvíjel,*“ tak formuluje jeden z cílů své práce. Druhým – a cílem zjevně rozhodujícím – bylo vrátit J. Němcovi jeho vlastní identitu, pojmout ho jako muže, manžela, otce, dědečka, rozhodného vlastence, publicistu (i když se tomuto označení autorka brání, viz s. 280), v neposlední řadě jako státního úředníka. Není sporu o tom, že Josef Němec prožil zajímavý život, dostal se do centra pozornosti státních úřadů a jako „ultra-Čech“ figuroval mezi těmi, kteří se po revoluci 1848/1849 dostali pod státní dohled. Z tohoto aspektu je nepřehlédnutelná nenásilná kontextualizace osudu Josefa Němce a politického vývoje společnosti, zřetelná především v kapitole *Pod státním dohledem*, kde autorka obratně vede dialog dějin *malých* (Němcovu "dobrodružnou" profesní kariéru neblaze ovlivňující život rodiny) a *velkých* (politické události 50. let, které významně působily na osudy manželů Němcových a jejich dětí).

Třebaže to nebylo primárním cílem M. Pokorné, práce zčásti vyznívá jako příspěvek k dějinám maskulinity 19. století, jako příspěvek k gender history – tuto skutečnost zmínila autorka v samém závěru svého spisu. Již několikrát bylo napsáno, že Božena Němcová, ač dobové genderové stereotypy slovně ctíla, v osobní praxi panující konstrukt feminity trvale narušovala. Němec se naproti tomu jeví coby ideál soudobé maskulinity: voják, pak úředník, rozhodný, autoritativní, hlučný, rázný, odhodlaný zajistit materiálně rodinu, poskytnout synům vzdělání... Ve chvíli zhroucení své kariéry už nemohl být – jak píše autorka – „*tím, jemuž celá rodina vděčí za své dobré živobyti – naopak působil jí problémy*“. Jistě, nejen selhání Němcovy sociální maskulinity vedlo k rozvratu rodinného života („*celé moje rodinné štěstí tím bylo pohřbeno*“, píše ve své obhajobě v listopadu 1854), ale hrálo nesporně důležitou roli jak pokud se týče Němcova sebevědomí, tak pokud se týče rodinné souhry. Ba co víc, Němec, zcela oproti panujícímu veřejnému mínění, začal stavět na příjmech své ženy, ať na těch za literární činnost, či na těch, které si – podle jeho názoru – měla vydělat ženskými ručními pracemi. Rodinné poměry Němcových se stávaly předmětem debat pražské společnosti.

A do třetice: biografie Josefa Němce je jistým průlomem do zatím stále málo zkoumaných dějin stáří: Magdaléna Pokorná přidala v poslední třetině své knihy k obrazu Josefa Němce coby poněkud konfliktního otce portrét stárnoucího pensionovaného úředníka putujícího po domácnostech svých dětí, tu a tam se pokoušejícího o samostatnou existenci v Praze či Novém Bydžově. Na základě brilantní rekonstrukce rodinných vazeb Josefa, Karla a Jaroslava Němcových tak vznikl nesentimentální obraz hmotné nouze starého člověka odmítajícího se smířit s nečinností, starého muže 19. věku, jemuž, zcela v souladu s panující konvencí, byla veškerá péče o domácnost velkou neznámou.

Při čtení znamenitého textu Magdalény Pokorné napadají čtenáře další otázky. Víme, že v některých interpretacích se Němec jeví nejen jako konfliktní, ale dokonce jako agresivní muž. Nesvědčí onen incident ze 4. srpna 1838, který zabrzdil jeho kariéru, ono surové nakládání s Janem Lieszlerem (s. 42), o Němcově neschopnosti se v kritických situacích ovládnout a o jeho agresivitě? Byla skutečně Barbora Panklová v době své svatby „*sotva sedmnáctiletá*“ (s. 41, znovu na s. 83)? Spor o její věk v době sňatku se vede už několik desetiletí, máme skutečně nějakou jistotu? A můžeme jednoznačně tvrdit, že Josef Němec byl „*jedním z prototypů těch příslušníků české vlastenecké elity, kteří se v době po revoluci [...] dostali pod státní dohled*“ (s. 304)? Nejsem si jista, zda lze Němce označit jako příslušníka české vlastenecké elity: přece jen jako osobnost vykazoval málo společenského vlivu a autority. Pokud bychom použili Paretovy stupnice uplatnění v definování elit (jedinci se mohou uplatnit "nepatrně-průměrně-silně"), pak by Němec patřil mezi ne-elitu a české politická reprezentace této doby mezi elitu nevládnoucí. Nejsem si ani jista, zda je možné – na základě kategorizace Jiřího Štaifa – zařadit Němce mezi příslušníky "obezřetné elity".

Po formální i obsahové stránce je práce bezchybná; k celkově příznivému dojmu, který čtenář ze stránek publikace má, přispívá jasný a přehledný styl zku-

šené autorky, kterou M. Pokorná je. Pro pořádek dodejme, že byly objeveny jen dva drobné "úlety" (s. 33, Němec nemohl v Bydžově chodit do obecné školy, ty vznikly až na základě tzv. Hasnerovy školní reformy; „*Vosov knížete Schwarzenberga*“, s. 183, je správně "Osov").

Jak říká Magdaléna Pokorná na konci jedné z prvních kapitol své publikace: prameny dokumentující život Josefa Němce umožňují průhled do tvůrčí dílny jeho ženy, pohled na jejich manželské soužití, na život tehdejší české společnosti. Nabízejí možnost důkladně poznat život rakouského úředníka, místa jeho působení, jeho vlastní činnost, jeho mnohdy komplikované peripetie ve vztahu ke státu. Osvětlují jeho vnitřní svět, hodnoty, které vyznával a kterých se nevzdával, i když mu komplikovaly život. Rozsáhlý materiál, s nímž autorka pracovala, tyto interpretace umožňuje. Nicméně mimořádně pečlivá a poctivá kritická práce s nimi, zajímavé a tvořivé interpretace a v neposlední řadě poutavý a čtivý text, to je hodnota přidaná autorkou.

Milena Lenderová

**ČERVINKOVÁ-RIEGROVÁ, Marie, *Zápisky I (1880–1884)*, k vydání připravil kolektiv pod vedením Milana Vojáčka; poznámkami opatřil Luboš Velek, Praha: Národní archiv – Scriptorium 2009.**

První svazek *Zápisů* Marie Červinkové-Riegrové patří k významným edičním počínům, který zpřístupňuje historické obci jedinečný pramen k dějinám každodennosti 19. století, dějinám politickým a v neposlední řadě k gender history.

Edice je koncipována do pěti oddílů podle roku, ve kterém byly *Zápisky* napsány. Jednotlivé záznamy jsou vedeny chronologicky. V úvodu edice nalezneme krátké biografické údaje Marie Červinkové-Riegrové, dále autoři čtenáře seznamují s osudy deníkových zápisů této ženy a s důvody, proč se rozhodla od roku 1880 psát své záznamy jiným způsobem než dosud. K účelům edice posloužily rukoписné *Zápisky* a v případě nedochovanosti některé části byly použity strojopisné opisy z pozdější doby, nebo byly chybějící části doplněny z dochovaných deníkových záznamů autorky. Změna editovaného dokumentu je jasně vyznačena v textu.

*Zápisky* obsahují řadu jmen a záznamů vztahujících se k osobnostem doby, ve které Marie Červinková-Riegrová žila. Text *Zápisů* je vhodně propojen s poznámkami pod čarou, které obsahují biografie vybraných osob, vysvětlení některých reálií a odkazy k uložení dopisů, o kterých se Marie v textu zmiňuje.

Editoři se rozhodli knižně vydat *Zápisky* datující se od roku 1880. Díky tomu můžeme očima ženy a dcery sledovat události kolem Františka Ladislava Riegra. Marie reflektuje celou svoji rodinu a přátele. V zápiscích nalezneme informace o běžném chodu domácnosti na Malči, starosti o bratra, matku a další členy rodiny. Najdeme zmínky o přátelích jak rodinných, tak osobních. Jsou zde zachyceny Mariiny myšlenky týkající se vlastní osoby a možnosti sebezdokonalení. Můžeme sledovat její týdenní rozvrh a snahu dostát všem povinnostem dobré hospodyně

a vlastenky. Ze *Zápisků* datovaných rokem 1880 můžeme vyčíst i její lítost nad nesplněním základní povinnosti manželky – přivést dítě na svět. Dokonce v dubnu 1881 píše Marie o návštěvě specialisty ve Vídni (s. 143).

*Zápisky* jsou cenným obrazem světa, který Marii obklopoval. Dozvídáme se o knihách, které četla, o navštívených divadelních a operních představeních. Někdy můžeme sledovat i její bezprostřední dojem z díla. Píše o svém duševním rozpoložení, náladě a vztahu s manželem. Zmínky o manželských problémech nejsou tak časté, přesto z nich je zřejmé určité zklamání. Kromě vedení domácnosti byla Marie literárně činná. Aby mohla splnit všechny předsevzaté úkoly, zařídila si na Malči vlastní pokoj, kde mohla nerušeně pracovat (s. 68). Přesto si stěžuje, že pro různé návštěvy nemá dost času psát, to se týká i deníku, kde jsou záznamy vedeny s různým odstupem – většinou týden až dva týdny – výjimkou není měsíční odstup. V tomto případě má Marie vždy potřebu zdůvodnit, proč tak dlouho nic do deníku nenapsala. Události, které se staly od posledního zápisu, reflektuje chronologicky. V druhém plánu jsou informace o aktivitách otce, jež jí měly sloužit jako podklad pro vydání jeho životopisu. V *Zápiscích* jsou zaznamenány rozhovory Riegra se svojí dcerou. Získáváme tak přístup k jeho názorům na politické dění. Jsou zde obsaženy i názory na vývoj česko-německých vztahů. Díky Mariině návštěvě říšské rady ve Vídni víme, jak jednání probíhala, co Riegra nejvíce trápilo a jakým způsobem reagoval na nejnovější politické a společenské události.

Marie Červinková-Riegrová si byla vědoma svého postavení, snažila se, aby svému otci neudělala ostudu. Orientovala se částečně ve světě politiky, a pokud si nebyla s něčím jistá, ptala se otce. Díky edici *Zápisků* můžeme sledovat Mariinu literární a charitativní činnost i společenské a sociální vazby.

*Zápisky* jsou cenné tím, že v nich můžeme sledovat problémy, které hýbaly českou společností konce 19. století, jako byl např. vznik české univerzity, vyhoření Národního divadla či školská reforma. Edice *Zápisků* splňuje svoji úlohu, přístupňuje obtížně čitelný pramen a poodhaluje svět konce 19. století. Díky zapsaným rozhovorům s otcem můžeme nahlédnout za oponu politického světa. Otázkou zůstává Mariina objektivita, jak sama uvádí, rozhovory zaznamenává z paměti, v některých případech dokonce lituje, že není stenografka, protože si vše přesně nepamatuje. Tato skutečnost neubírá *Zápiskům* na jejich hodnotě.

Jediné, co lze editorům *Zápisků* vytknout, je malý prostor, který věnovali biografii této ženy. Uvádějí pouze data jejího narození, sňatku a smrti. Domnívám se, že tato žena by si zasloužila obšírnější biografii, zvláště když její poslední životopis byl vydán koncem 19. století. Editorům se podařilo na dobré úrovni zpřístupnit *Zápisky* Marie Červinkové-Riegrové široké veřejnosti. Nezbývá než čekat, zda se povede vydat další avizované díly.

Martina Halířová

## Současné diskuse a konference k dějinám náboženství v „dlouhém“ 19. století

Náboženství, víra a církve v „dlouhém“ 19. století se stávají v poslední době stále častěji vyhledávaným badatelským a diskusním tématem řady konferencí. Před rokem to bylo pražské setkání v letohrádku Kinských na téma katolické osvícenství a osvícenský katolicismus. V příjemném prostředí – podpořeném slunečnou červnovou atmosférou – se aktivně diskutovalo. Tehdy se na konferenci pořádané okruhem historiků v čele s Danielou Tinkovou a Jaroslavem Lormanem profiloval badatelský okruh, který se bude, zdá se, potkávat i nadále.

Plodná diskuse a řada zajímavých příspěvků totiž zazněla i na dalším letošním setkání *Náboženství v českých zemích v „dlouhém 19. století“ (1890-1918)*, které se konalo 12. – 14. května 2010 v severočeském Duchcově v prostorách neobvyklého secesního evangelického kostela. V tomto případě se o organizaci zasloužil okruh kolem Zdeňka R. Nešpora a Fakulty humanitních studií v Praze a Muzeum města Duchova. Tentokrát ovšem počasí účastníkům nepřálo, přesto vznikla příjemná diskusní atmosféra podpořená nutností zůstat spolu. Společné ubytování a stravování a nakonec i relativně omezený okruh restaurací vhodných pro večerní posezení vykonal své. Jen na malém počtu konferencí se stává, že se poznají prakticky všichni účastníci osobně.

Během konferenčního setkání zazněla řada zajímavých příspěvků, nakonec i okruh účastníků byl velmi rozmanitý, zastupující geograficky prakticky celou republiku a řadu institucí, především univerzity a archivy. Jednotlivé tematické okruhy Duchovní jako nositelé zbožnosti, Evangelické sbory – od tolerance k rovnoprávnosti, Římskokatolická církevní zbožnost – trvání a proměny, Religiozita českých emigrantů, Antiklerikalismus a alternativní formy religiozity, Církevní stavitelství a náboženské umění či Proměny zbožnosti se snažily postihnout rozmanité náhledy na bádání v této oblasti.

Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice byl zastoupen hned několika účastníky. Kromě doc. Marie Mackové, která spolu s doc. Kristínou Kaiserovou z Univerzity Jana Evangelisty Purkyně z Ústí nad Labem hovořila o postavení redemptoristů v českých zemích během 19. století (příspěvek nesl název *Němečtí redemptoristé a jejich působení na region*), se o výzkum náboženství v nejširším slova smyslu zajímají (post)doktorandky Mgr. Zuzana Čevelová, Ph.D., Mgr. Jana Stráníková a Mgr. Hana Stoklasová. Zdá se, že náboženské dějiny si pozvolna budují v ústavu historických věd své pevné místo.

Zuzana Čevelová a Jana Stráníková představily příspěvek s názvem *Život faráře první poloviny 19. století: F. A. Vacek jako římsko-katolický kněz a katecheta a jako veřejně a literárně činná osoba*.<sup>2</sup> Na příkladu působení konkrétního katolic-

<sup>2</sup> Příspěvek vznikl za podpory projektu *Inovace studijního programu historických věd Filozofické fakulty a Výtvarných umění Fakulty restaurování Univerzity Pardubice*, reg. č. CZ.1.07/2.2.00/07.0188 a představuje také tematický okruh, který se v rámci tohoto projektu zpracovává se studenty Ústavu historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice.



kého kněze ve východních Čechách byla snaha ukázat život této profesní skupiny a roli římskokatolických kněží v dějinách školství, v církevní správě, v životě jednotlivé komunity (farnosti) a nakonec i jejich roli v celém národně emancipačním procesu 1. poloviny 19. století. Hana Stoklasová se ve svém příspěvku *Nenábožnost nynějšího věku. Proměny zbožnosti ve druhé polovině 19. století očima katolických kněží* věnovala ztrátě náboženské praxe během 19. století, jak ji vnímal okruh přispěvatelů Časopisu katolického duchovenstva.

Celkové vyznění debaty na duchcovské konferenci ukazuje, že sekularizace společnosti 19. století je teze, která se musí stále prověřovat, a nikoli přijímat. Zdá se, že se od ní současné bádání bude stále více odklánět nebo ji minimálně zásadním způsobem reinterpretovat.

Zuzana Čevelová

**RÝDL, Karel, *František Hrnčíř (1860–1928). Symbol českého učitelstva*, Pardubice, Univerzita Pardubice 2009. 192 s. ISBN 978-80-7395-174-0**

Komu dnes něco říká jméno František Hrnčíř? Zřejmě jen menší skupině odborníků. A přece se jednalo o vynikající osobnost, která by neměla upadnout v zapomenutí. Učitelé na nejnižších školách většinou mají jen omezený okruh působnosti, jsou známi především mezi lidmi z okolí škol, na kterých působí. Aby tomu tak nebylo, musí se kromě svých základních povinností věnovat činnostem, které jejich školní obvod přesáhnou. Uspěť v tomto smyslu se podaří málokomu, ale právě František Hrnčíř to dokázal, za svého života se stal zejména ve svém profesním prostředí velmi známým. Oživit povědomí o této významné osobnosti se rozhodl odborník na dějiny školství a pedagogiky Karel Rýdl, který zpracoval velmi obsažný Hrnčířův životopis.

V úvodu autor odhaluje svůj postupně rostoucí zájem o Hrnčířovu osobnost, odkrývání dalších rozměrů jeho činnosti, bílých míst jeho životního příběhu a občasnou rozporuplnost jeho působení na veřejnost. Knihu příznačně věnuje všem málo známým učitelům a učitelkám za jejich drobnou, ale záslužnou práci pro celý národ.

Rýdlova důkladná příprava spočívala ve vyhledání a studiu co největšího okruhu pramenů, což bylo nesnadné, protože Hrnčířova pozůstalost je roztroušena po různých muzeích, archivech a v osobním držení potomků. Poznatky zde získané autor doplnil studiem dalších fondů, matrik a starší literatury, i té, která vzešla z Hrnčířova vlastního pera. To nebylo jednoduché, neboť František Hrnčíř psal pod celou řadou pseudonymů. K. Rýdl sestavil jejich seznam, rozřazený podle období a periodik, v nichž byly používány.

Větší část životopisu je rozdělena do kapitol podle chronologického hlediska, v první se tedy dovíme něco o Hrnčířově rodném kraji – Vysočině, rodinném prostředí, do něž se narodil, rodičích a sourozencích a o školní docházce a studiu na učitelských ústavech v Hradci Králové a v Jičíně, jemuž autor vzhledem ke svému

zaměření věnuje zvláštní pozornost. Další kapitola líčí počátky Hrnčířovy učitelské praxe v Hlinsku – snad až velmi podrobně, ale názorně ukazuje, v jakých podmínkách takový podučitel žil. Pak následují školy v Heřmanově Městci, matiční škola v Bezděčíně u Turnova, škola v Bobnicích u Nymburka a v Nymburce samém. Dovídáme se o tom, jak Hrnčíř založil rodinu, do níž se narodilo celkem jedenáct dětí (jim je věnována samostatná kapitola v závěru), a hlavně o rozvíjení jeho práce v různých oblastech. Věnoval se divadlu, zejména loutkovému, psal zábavné i poučné spisy pro děti i pro dospělé, recenzoval dětskou literaturu, psal fejetony s tématy vlastivědnými, školskými a vzpomínkovými (autor dosud napočítal přes 300 Hrnčířových fejetonů), zabýval se vlastivědnou prací, regionální historií a národopisem. V tomto ohledu – stejně jako mnohým dalším – se mu stala významným podnětem Národopisná výstava v Praze v roce 1895. Hrnčíř se spolu s dalšími zasloužil o založení muzea v Poděbradech (1902), už od roku 1898 vycházel z jeho podnětu vlastivědný časopis *Věstník*, jehož prvním redaktorem se stal. Hrnčíř sám vydával časopis *Dětský máj* (1904–1914), jenž díky řadě přispívajících osobností literárních i výtvarných měl vysokou úroveň. Jeho vydavatelská činnost se časem rozšiřovala (od roku 1912 měl vlastní nakladatelství), a to zejména po odchodu do výslužby v roce 1922. Nelze opomenout Hrnčířovu práci na podporu Slováků. Vznik ČSR F. Hrnčíř nadšeně přivítal a brzy vydal doplněné a upravené příručky českých dějin, jež se staly velmi oblíbenými.

Na penzi Hrnčíř pobýval v Hrochově Týnci, ale neodpočíval. Pracoval v místní knihovní komisi, osvětové komisi, pokračoval v psaní knih, jako předseda muzejního výboru bojoval za hrochovotýnecké muzeum.

Poslední kapitoly jsou věnovány shrnutí a zhodnocení činnosti F. Hrnčíře. K. Rýdl poukazuje na další jeho zásluhy, například na poměrně úspěšný boj za očistu školních knihoven od brakové literatury, na snahu o řešení otázky pojetí a postavení učitele, jeho hmotného zajištění, otázku slovního hodnocení žáků, kompetentnosti inspektorů, tělesných trestů ad.

Kapitolu o Hrnčířově místě v literatuře pro děti a mládež napsala Jana Čeňková. Hodnotí je jako velmi významné, čehož Hrnčíř dosáhl jako autor, recenzent i vydavatel. Rozhodně se ve své době výrazně podílel na vzestupu daného žánru.

Jak už bylo výše uvedeno, autor věnoval zvláštní kapitolu osudům Hrnčířových dětí. Opět je to spojeno s pracným vyhledáváním údajů v matrikách a jiných zdrojích, což je třeba ocenit, ovšem v předcházejícím textu občas rušivě působí nevyčtenost toho, co se nachází až právě v této kapitole o potomcích.

V závěru Karel Rýdl hodnotí Františka Hrnčíře jako nezlomného, nesmírně pracovitého člověka, jenž po sobě zanechal výraznou stopu v dějinách českého školství. Kladem práce jistě je také to, že osobnost F. Hrnčíře není vykreslena černobíle, jsou uvedeny i různé slabosti, autor se věnuje potížím, které jeho hrdinu postihly, jako například zadlužení či ztráta velkého počtu dětí, jež většinou zemřely v útlém věku. Celkově ale nabízí velmi barvitý obraz českého učitele na přelomu 19. a 20. století, jehož život nebyl lehký, zvláště pokud odmítal neustále sklánět hlavu před autoritou.

Text doplňuje úctyhodný seznam pramenů a literatury, obrazové a textové přílohy, bibliografie Františka Hrnčíře (obdivuhodných 900 položek) a přehled další redaktorské a vydavatelské práce, stejně jako bibliografie prací o Františku Hrnčířovi, rovněž velmi četná. Kniha jako celek je velmi hezky vypravena.

Bohužel má kniha i zápor, a tím je velký počet překlepů a chyb věcných i jazykových, text působí dojmem nehotovosti, protože zřejmě neprošel důkladnou závěrečnou úpravou. Závěr je takový, že u Hrnčířova životopisu z pera Karla Rýdla jsou v rozporu stránka obsahová, velmi zajímavá, podnětná, připravená na základě dlouhodobé mravenčí práce s mnoha zdroji, a stránka vnější, která celkové vyznění poněkud kazí.

Tomáš Jiránek

**DRATVOVÁ, Albína, *Deník 1921–1961. Scientific Diary, Academia, Praha 2008 (Edice paměť)*, 504 s. ISBN 978-80-200-1696-0**

Albína Dratvová, jedna z mála českých filosofek, představitelk přírodních věd, se narodila 27. prosince 1891 v rodině soukromého úředníka. Svá studia zahájila v Ústavu pro vzdělání učitelek. V roce 1911 zde složila maturitu, a tím získala oprávnění vyučovat na obecných školách. To jí ale nestačilo. Soukromě se připravila na maturitu na pražském Akademickém gymnáziu, jako externistka ji složila v roce 1913 a zapsala se jako řádná posluchačka na Filosofickou fakultu, kde se tehdy studovaly i přírodní vědy. Po čtyřech letech studia si rozšířila svou kvalifikaci o možnost výuky matematiky a filosofie na vyšších a fyziky na nižších středních školách. V roce 1918 získala titul doktorky filosofie, nastoupila na místo profesorky na lyceu v Holešovicích a po roce přešla na slavné Gymnázium Krásnohorská, někdejší Minervu, kde působila jedenáct let. Od roku 1929 pracovala na ministerstvu školství a národní osvěty jako referentka pedagogického oddělení. Svou vědeckou kariéru zahájila habilitací v roce 1932 v oboru filosofie exaktních věd. Pro habilitační spis zvolila téma *Problém kauzality ve fyzice*, habilitační přednášku nazvala *Předmět a úkoly filosofie přírodních věd*. Během meziválečného období publikovala řadu vědeckých prací, napsala několik učebnic filosofie; celkem je v její bibliografii uvedeno úctyhodných 366 titulů. Velmi oblíbené byly její rozhlasové přednášky. Ve školství působila i po skončení války, zároveň pracovala v ministerské komisi pro vypracování středoškolských osnov a osnov filozofické propedeutiky. Působila v Masarykově akademii práce, roku 1946 byla zvolena mimořádnou členkou Královské české společnosti nauk.

Svůj deník si začala psát jako třicetiletá, ve formě poznámek, zprvu spíše nárazově. Systematicky se zápiskům věnovala od roku 1928. Nejde o deník ryze osobní – podle vzoru slavného fyzika Michaela Faradaye se rozhodla o zachycení svých odborných úvah, přesto se reflexi ryze osobních záležitostí neubráníla.

Dratvová byla rovněž první filosofkou, která se v českém prostředí pokusila o epistemologickou reflexi ženské otázky – ostatně stránky jejího deníku dokazují,

že ji tento problém velmi zajímal. V roce 1948 vyšlo knižně první vydání jejich rozhlasových přednášek. Shrnula v nich genezi ženské otázky v Evropě a českých zemích, emancipaci charakterizovala jako „*uvolnění žen k samostatnému rozhodování o sobě samých*“. Ač sama zůstala svobodná a cele se věnovala vědecké a pedagogické práci, vyslovila se spíše pro tradiční model rodiny a tradiční roli ženy-matky.

Rokem 1948 však svoboda končila – nejen pro Dratvovou. Sama nazvala několik let svého života „*marxistickou karanténou*“. 10. listopadu 1948 si do deníku napsala: „*Konec; v Rudém právu kdosi ve filosofii zcela neznámý napadl [mou] učebnici, že neodpovídá zásadám materialistickým. Kniha jistě bude zakázána – jen aby mne ještě nepronásledovali i jinak.*“ Její tušení bylo správné – přednášet sice v omezeném rozsahu směla, ale univerzitní profesorkou se nikdy nestala.

Z 15. října 1961 pochází poslední zápis: „*Z liberála, říkám veřejně, nikdo marxistu neudělá.*“ Albína Dratvová zemřela 1. prosince 1969 v domově důchodců v Terezíně.

Milena Lenderová

**LASKIEROVÁ, Rut, *Deník. Leden – duben 1943, z polského originálu přeložila Anna Pilátová, Academia, Praha 2009 (Edice paměť), 65 s. ISBN 978-80-200-1706-2***

Lidé si psali, píší (a zřejmě i budou psát) deníky v době míru i války, v dětství a raném mládí, ve zralém věku, někdy – třebaže vzácněji – od dětství do zralosti či dokonce do stáří.

Svědectví napsaná dívkami ve školním věku nabízejí úhel ještě dětského pohledu na dobovou společnost a každodenní život. Každodenní život odehrávající se ve stínu války a nebezpečí má samozřejmě svá temná specifika. Takový je *Deník Rutky Laskierové*, který zachycuje několik měsíců života vnímavé čtrnáctileté dívky, Židovky, začínající tušit, že ona i její blízcí brzy zahynou v plynových komorách. Deník si psala v průběhu prvních měsíců roku 1943 v malém polském městě – nejprve v běžných podmínkách, pak v těsných prostorách ghetta.

Jako povinná by četba deníku měla být předepsána všem popíračům holocaustu. Osobní výpověď dívky, která přestává být dítětem v době počínající persekuce židovského obyvatelstva Polska, je totiž mimořádně silná. Navzdory stupňujícím se omezením, která autorce nejprve znemožnila pokračovat ve studiu, se Ruth snaží žít běžný život a čelit tragickým událostem, třebaže ty postupně otupují její vnímavost. Díkce jejího deníku se nemění, ať píše o prvních láskách či krutostech německých vojáků. Její reflexe blížící se tragédie, byť časově omezená a rozvíjená na relativně malé ploše, působí stejně emotivně jako výpověď Holanďanky Anny Frankové, s níž bývá deník Ruth Laskierové srovnáván. Na rozdíl od proslulejší výpovědi Anny Frankové zachycuje Rutčin deník jen krátké období – pouze náplň

dnů prožitých od 19. ledna do 24. dubna 1943 v polském městě Bedzin, kde řečeno slovy Ruth Laskierové, paradoxně panovala „*hnusná, lepkavá nuda*“.

Ruth zaznamenává události, které mohla prožívat jakákoli dívka jejího věku v dobách míru. Píše o svých vrstevnicích, chlapcích i dívkách, o sporech s rodiči, duševních i fyzických zmatcích dospívání, o oblečení, zábavě, četbě – velmi ji mimochodem zaujal Meyrinkův Golem. Z jejích řádků ale tušíme neúprosně se blížící nebezpečí, zmar a smrt, kterou ostatně několikrát stručně zaznamenala... „*Kruh se stále více uzavírá*“, napsala 5. února 1943. „*Příští měsíc už má být ghetto, takové to opravdové ghetto s kamennými zdmi. V létě to bude k nevydržení, sedět v takové šedivé zamknuté kleci, nevidět pole a kytky... Už jsem tak 'prosáknutá' krutostmi války, že ani ty nejhorší zprávy na mě nedělají žádný dojem.*“ Čekalo ji několik dnů práce v dílně, nedostatečné přiděly potravin, fronty na jídlo i uhlí – a pak konec. Poslední zápis v deníku zachycuje něčí svatbu – zda se skutečně udála, či šlo o autorčin sen, se už sotva dovíme.

Deník Ruth Laskierové se dostal – narozdíl od deníku Anny Frankové – na svět náhodou. Před svou deportací do Osvětimi, kde zahynula v plynové komoře, ho dívka ukryla pod dvojitou podlahu schodiště v domě, kde rodina bydlela. Tuto skutečnost prozradila své přítelkyni, která válku přežila a deník po válce z úkrytu vyzvedla. Po 60 let ho pietně uchovávala, aniž tušila jeho cenu. Nakonec se deník dostal k nevlastní Rutčině sestře, žijící v Izraeli. Ta také připravila deník, pouhých šedesát stran psaných úhledným, polodětským rukopisem, k vydání.

Milena Lenderová

**GIDEL, Henry, *Coco Chanel*, z francouzského originálu přeložila Vlasta Mišarová, Garamond: Praha 2008, 305 s. ISBN 978-80-7407-022-8**

Coco Chanel, která zemřela 10. ledna roku 1971, nemůže nikdy vyjít z módy. Nejen proto, že se do jejích dějin nesmazatelně zapsala; také protože nepsala jen dějiny módy, ale jako spolupracovnice, mecenáška a přítelkyně Jeana Cocteaua, Igora Stravinského, Raymonda Radigueta či Serge Ďagileva a dalších, jako kostymérka filmových hvězd psala i dějiny umění. Žádný div, že už za svého života budila zájem biografů – existuje asi 40 jejích životopisů rozličné úrovně a stovky oslavných článků týkajících se její oděvní tvorby, módního salonu i jí samotné.

Zájem o tuto první dámu francouzské *haute couture* letos zvýšil úspěšný film Anne Fontain s Audrey Tautou v titulní roli. Pražské nakladatelství Garamond na tuto skutečnost zareagovalo s ročním předstihem a vydalo překlad biografie Chanelové z pera Henry Gidela, úspěšného autora životopisů slavných (zvěčnil portrét Georgese Feydeaua, Jeana Cocteaua či Sachy Guitryho). Ve Francii vyšla kniha už roku 2000. Nakladatelství každopádně vsadilo na jistotu – dojmavý příběh dívenky narozené 19. srpna 1883, kterou vlastní otec umístil do sirotčince, kde se naučila šít, která ke slávě putovala přes kariéru kabaretní zpěvačky a švadleny,

musí mít u čtenářů úspěch. Zvláště když předem vědí, že se z malé Gabriely stane úspěšná a bohatá žena, která – částečně díky svým milencům – navždy změní svět módy, především svět žen. Dovedně skloubí prvky pánské a dámské módy a aniž by dámám upřela ženskost, zbaví je všeho, co je tíží: dlouhých sukní, těžkých klobouků, korzetů a dlouhých vlasů. Nabídne jim pohodlné šaty, volné svetry a dlouhé široké kalhoty, slušivé kabátky a praktické kabelky. A v roce 1921 uvede na trh svůj nesmrtelný parfém N° 5.

V roce 1939 na čas svět *haute couture* opouští, nicméně, ve věku 71 let, 5. února 1954, kdy už Francouzi částečně zapomněli na její lehce kolaborantskou válečnou avantýru, se znovu vrací. Na několika přehlídkách představí tvídivý kostým, kabelku z prošívane kůže, dvoubarevné boty... Opět se stává symbolem Francie.

Gidelovi nelze upřít, že je životopiscem dovedným. Pracuje s různými typy pramenů, předstírá, že nepropadl kouzlu své protagonistky, dokáže její životní příběh i její tvorbu vylíčit v kontextu doby, kterou důvěrně zná. Třebaže je text občas poněkud rozvláčný, zůstává čtivý a postřehy autora o meziválečných proměnách genderových konstruktů jsou více než výstižné.

To, co je na českém vydání trestuhodné, je překlad. Nepřesný, nečeský, občas hloupý. Překladatelka zápasí s českými přivlastňovacími zájmeny a francouzskými reáliemi, její znalost světové literatury vykazuje mezery. Budiž jí omluvou, že v bídě překladu není jediná: zdá se, že čas mistrů-překladatelů v Čechách nenávratně vypršel.

Milena Lenderová

**České, slovenské a československé dějiny 20. století V. (konference, 23. – 24. března 2010, Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové).**

Konference s názvem *České, slovenské a československé dějiny 20. století V.*, pořádaná mladými pracovníky Historického ústavu FF UHK, úspěšně navázala na setkání z předchozích let. Zrod této akce vykrytalizoval z činnosti studentů doktorského programu HÚ, kteří velmi rychle zareagovali na skutečnost, že mezi nejmladší vrstvou vědeckých pracovníků převládá nedostatečná informovanost o vzájemných výzkumech. Velmi plodná diskuse nad danou problematikou po krátké době vyústila v uspořádání první konference o československých dějinách, konané v březnu 2006. Během tohoto prvního setkání došlo k navázání kontaktů s mladými kolegy ze Slovenska (zejména z Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici), kteří záhy o akci podali příznivé zprávy slovenské akademické obci, což mělo za následek pozvolný nárůst slovenských referentů.

Slovy organizátorů je tato konference určena nejmladší vědecké generaci historiků, tedy doktorandům, mladým vědeckým pracovníkům, nositelům titulu Ph.D. (+/- 35 let), studentům posledních ročníků magisterských studijních pro-

gramů, pracovníkům archivů, památníků či vědeckých knihoven. Konferenční příspěvky jsou zároveň otevřeny posluchačům z řad široké veřejnosti.

Letošní setkání, konané ve dnech 23. – 24. března 2010, navázalo na četnost a rozmanitost konferenčních jednání let předchozích. Nabížený program byl tradičně rozdělen do několika tematických sekcí, přičemž příspěvky prvního konferenčního dne se vztahovaly k hospodářským, politickým a kulturním dějinám. Jeden blok jednání byl věnován historiografii a teorii historické vědy. Osou druhého dne konference byly dva bloky k sociálním dějinám a dva bloky, jež nesly název Československo v evropských souvislostech.

Vzhledem ke skutečnosti, že jednání jednotlivých sekcí probíhalo paralelně ve dvou přednáškových sálech, nebylo v silách posluchačů vyslechnout všechny příspěvky. Záměrem organizátorů však bylo poskytnout zájemcům o soudobé československé dějiny co možná nejširší spektrum témat. Konference se zúčastnilo bezmála 50 referentů, z nichž každý dostal prostor pro svoji prezentaci v rozmezí obvyklých patnácti minut. I tentokrát byla celá akce obohacena příspěvky slovenských kolegů (13), jeden referát byl v polštině. Celá třetina referátů spadala do období prvorepublikového Československa (1918–1938), ale svým zaměřením se podstatně různila.

V sekci nazvané *Československo v evropských souvislostech* zazněly dva vynikající slovenské referáty, reflektující poměry v meziválečném Československu pohledem zahraničních angažovaných pozorovatelů: Adriana Kičková (FF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) *Sir Georgie Russell Clerk a Československo*; Alena Feriancová (FF Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre) *Dianie roku 1926 v ČSR optikou správ německého vyslanectva v Praze*. Velmi kvalitní příspěvek Miroslava Šeptáka (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Volba Edvarda Beneše prezidentem republiky očima rakouského vyslance v Praze* poukázal mimo jiné na nadále trvající limity bohaté historické produkce zabývající se osobou Edvarda Beneše, zejména v ohledu nedostatečně probádaných pramenů německé, rakouské a maďarské proveniencí. Dosavadní výzkum je také výrazně poznamenán absencí archivu agrární strany. V dalších příspěvcích bylo pojitkem spíše chronologické zařazení: Miroslav Breitfelder (PedF Západočeské univerzity v Plzni) *Sudetoněmecká emigrace a zahraniční politika Výmarské republiky*; Lenka Korytarová (FF Masarykovy univerzity v Brně) *Československá cesta na konferenci v Locarnu*; Milan Sovilj (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Jugoslávské ohlasy na události v Československu v letech 1938–1939*. Pole zájmu zbývajících referátů spadalo již za rok 1948: Jiří Štěpán (FF Univerzity Hradec Králové) *Norsko jako cíl československého exilu po roce 1948*; Martin Hromek (FF Masarykovy univerzity v Brně) *Role zastupitelských úřadů v kulturní výměně mezi Československem a Francií v letech 1960–1969* a v neposlední řadě zajímavá studie o reflexi polské veřejnosti nad rozpadem České a Slovenské federativní republiky, kterou přednesl Pawel Ukielski (Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk) *Podział Czechosłowacji – ujęcie syntetyczne*.

Neméně zajímavý blok k sociálním dějinám byl z důvodu četnosti příspěvků rovněž rozložen do dvou pásem. V prvním z nich měli naprostou převahu slovenští kolegové: Alica Kurhajcová (FHV Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica) *Oslavy – symbolické obsadenie verejného priestoru v stredoslovenských mestách 1900–1914*; Miron Breznoščák (FHV Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica) *Češi versus Maďari – problémy budovania štátnej správy a postoj Slovákov k vzniku ČSR vo vybraných mestách na strednom Slovensku*; Peter Račko (FHV Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica) *Evanjelická a. v. skautská mládež na Slovensku v I. ČSR*; Ivan A. Petranský (Ústav pamäti národa Bratislava) *Jehovovi svedkovia v Slovenskej republike 1939–1945*; Jiří Nedvěd (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Pokus o profil československého interbrigadisty*. V druhém pásmu k sociálním dějinám byly představeny příspěvky Martina Veselého (FF Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem) *Ze školních škamen k zaměřovačům. Pomocníci Luftwaffe v sudetské župě 1943–1945*; Radky Šustrové (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Dětský válečný prožitek. Říšské děti v programu KLV*; Aleny Vitákové (FF Masarykovy univerzity v Brně) *Ženy v I. čs. armádním sboru v SSSR (komparace s řeckou partyzánskou armádou ELAS a DSE)*; Jiřího Glonka (Vědecká knihovna v Olomouci) *Poválečná situace a nálady německého obyvatelstva politického okresu Moravský Beroun*; Ivy Ďoubalové (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Sociální dopady měnové reformy 1953 v Československu* a Marka Krejčího (Ministerstvo kultury ČR, Praha) *Památky pro veřejnost: Masová turistika jako součást každodennosti volného času*.

Prakticky celá sekce hospodářských dějin se věnovala první polovině 20. století. Výjimku tvořil exkurs Petra Borovce (FF Univerzita Hradec Králové) do „dlouhého“ 19. století v Pardubicích *Počátky a vývoj pardubické průmyslové signistiky a reklamy od druhé poloviny 19. století do 30. let 20. století*. P. Borovec se pozastavil nad otázkou doposud opomíjené problematiky průmyslové signistiky či heraldiky v soudobé československé historiografii. Průmyslová signistika v Pardubicích šla ruku v ruce s rozvojem samotného průmyslu. Je dobře známo, že za tímto fenoménem stálo především otevření železničního koridoru (1845), které rozhoupalo demografický boom, jenž velmi výrazně proměnil podobu provinčního města. Ondřej Hladík (Kabinet dokumentace a historie Vězeňské služby ČR) navázal na svůj loňský konferenční výstup o projektu UNRRA *Hospodářská pomoc UNRRA na příkladu budování justičních statků*. Konferenční jednání hospodářských dějin doplnily dále referáty Daniela Povolného (Vojenský historický ústav, Praha) *Zbrojovka Ing. F. Janeček 1925–1938*; Sylvy Sklenářové (FF Univerzity Hradec Králové) *Firma Baťa v Nizozemsku v meziválečném období*; Jakuba Rákosníka (FF Univerzity Karlovy) *Velká hospodářská krize 1929–34 – interpretační přístupy v historiografii*; Evy Chvalové (FF Ostravské univerzity) *Okolo pultu... aneb praktické rady v „umění“ prodeje a humor v obchodním prostředí v první polovině 20. století*; Sandry Hrachové (FF Univerzity Karlovy, Praha).

Jednání v oblasti politických dějin se vztahovala k následujícím tématům: Martin Ďurišin (FF Prešovské univerzity v Prešově) *Štátoprávny charakter Sloven-*



*skej republiky rád 1919*; Jan Vajskebr (Památník Terezín, Ústav pro studium totalitních režimů) *Velitelský sbor německého potlačovacího aparátu v Protektorátu Čechy a Morava*; Ivana Hrachová (FF Univerzity Hradec Králové) *Zločin udavačství před mimořádnými lidovými soudy*; Ondrej Podolec (Ústav památi národa Bratislava) *Pohľad späť. (Poslanci Slovenského snemu očami povojnového retribučního súdництва)*; Michal Strobach (FF Univerzity Hradec Králové) *Druhá emigrace R.A.F.*; Zdeněk Doskočil (ÚSD Akademie věd ČR, Praha) „*Železná opona musí zmiznout*“. *Okolnosti návratu Gustáva Husáka do politického života v březnu 1968*; Lukáš Cvrček (Ústav pro studium totalitních režimů, Praha) *Oběti potlačení protikupačních protestů v Praze v srpnu 1969*.

Poslední dva tematické bloky byly věnovány historiografii, teorii historické vědy a kulturním dějinám. Badatelé v nich představili své výzkumné projekty, přičemž se rámcově dotkli také (do té chvíle nesledovaného) normalizačního období. Veronika Středová (FF Univerzity Hradec Králové) „*Generace roku 1900“ a její místo v české historiografii*; Vítězslav Sommer (Ústav pro studium totalitních režimů, Praha) *Stranická historiografie a první fáze destalinizace v Československu*; Ján Jakubík (FHV Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica) *Percepčia Maďarska (a jej historiografie) na stránkach Historického časopisu Slovenskej akadémie vied v 50. rokoch 20. storočí*; Adam Hudek (Historický ústav SAV, Bratislava) *K otázke „marxistickosti“ historiografie v socialistických diktatúrach*; Dalibor Krčmář (Památník Terezín) *Periodické zpravodajství vedoucího úseku SD v Praze – forma, obsah a věrohodnost*; Lubomír Novotný – Radka Vítková (Vědecká knihovna v Olomouci) *Projekt Digimon aneb reformátování novin a historici moderních dějin*; Richard Pavlovič (Štátný archív v Prešově, pobočka Svidník) *Kultúrne inštitúcie, alebo sklady starého papiera? Okresné archívy na severovýchodnom Slovensku 1944–1989*; Jan Randák (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Husitská revoluční tradice v české poúnorové společnosti*; Lucia Sotáková (FHV Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica) *Uchovávanie židovských kultúrno-historických tradícií v podmienkach sekularizácie spoločnosti v povojnovom Československu*; Matěj Kotalík (FF Univerzity Karlovy, Praha) *Obraz chuligána a reflexe fenoménu chuligánství v české publicistice 50. – 60. let*; Jan Lomíček (FF Univerzity Karlovy, Praha) – Jan Mervart (FF Univerzity Hradec Králové) „*Večery v Interhelpu*“ – *dva pohledy československých spisovatelů na Zemi sovětů*; Kamil Rodan (SOŠ prof. Zdeňka Matějčka, Ostrava) *Českoslovenští zpěváci a MIDEM 1968/1969*.

Z referátů posledně uvedené sekce stojí za to vyzdvihnout zejména pojednání J. Lomíčka a J. Mervarta, kteří precizním studiem literárního odkazu Jiřího Weila a Petera Jilemnického umožnili vhled do prostředí dělnických družstev v socialistickém Kyrgyzstánu. Kamil Rodan dokázal velmi originálním způsobem přiblížit (i s využitím několika autentických videonahrávek) atmosféru proslulého hudebního veletrhu v Cannes za účasti československých zpěváků.

Absorbovat celou škálu tematicky různorodých přednesů by bylo nad lidské síly. Nezbyvá než se spokojit s jejich prostým výčtem, který snad dopomůže dalším badatelům ke snazší orientaci ve stále rostoucím počtu odborných statí. Ostatně to

byl také jeden z ústředních motivů, který organizátory před pár lety přivedl na myšlenku podobnou akci uspořádat. Ze strany všech hostů jim za to patří velké díky. Zasloužené pokynutí múzy Kleiů udělalo pomyslnou tečku za letošním ročníkem konference o československých dějinách. Necht' je toto gesto i nadále výrazem uznání nad prací nejen mladých hradeckých historiků, ale i zúčastněných referentů.

Jan Dvořáček

**DAHRENDORF, Ralf, *Pokoušení nesvobody. Intelektuálové v časech zkoušek*, Nakladatelství H&H Vyšehradská 2008, 228 s. ISBN 978-80-7319-065-1.**

Pozorný čtenář zaznamenal na českém knižním trhu již nejednu publikaci, která svým názvem napovídá, že předmětem jejího zkoumání je specifická skupina vzdělaných lidí – intelektuálové. Vznik moderního evropského intelektuála na pozadí zrodu městského stavu jako nové společenské vrstvy je jedním z hlavních témat Le Goffovy knihy *Intelektuálové ve středověku*.<sup>1</sup> Milovníci kulturního klimatu „dlouhého“ 19. století s nadšením přivítali český překlad knihy *Intelektuálové v Evropě v 19. století*.<sup>2</sup> Poněkud stranou v porovnání s těmito vynikajícími publikacemi stojí kniha Paula Johnsona, která se obrací spíše na senzacechtivé publikum se snahou vyzdvihnout anomálie soukromého (mnohdy až intimního) rázu v kontrastu s veřejným obrazem sledovaných osobností.<sup>3</sup>

Odkazy na práce nedávno zesnulého renomovaného německého sociologa a politika Ralfa Dahrendorfa nejsou prozatím v české historické produkci příliš časté.<sup>4</sup> Ačkoli se tento autor, zejména v anglosaském světě vysoce respektovaná autorita, ve svém díle zabývá především 20. stoletím, z domácích autorů se velké oblibě těšil zejména u Dušana Třeštíka, zaměřením medievalisty. Vypovídají o tom několikrát zmínky v posmrtně vydaném souboru komentářů a studií Dušana Třeštíka, které vyšly pod názvem *Zápisník*.<sup>5</sup>

Již v úvodu knihy *Pokoušení nesvobody* autor předesílá, že jeho snahou je cesta za poznáním zdrojů svobodného ducha, pokusem zjistit, jakých kvalit dosa-

<sup>1</sup> Jacques LE GOFF, *Intelektuálové ve středověku*, Praha 1999.

<sup>2</sup> Christophe CHARLE, *Intelektuálové v Evropě v 19. století*, Praha 2004.

<sup>3</sup> Paul JOHNSON, *Intelektuálové*, Praha 1995.

<sup>4</sup> Ralf Dahrendorf (1929–2009) byl po dlouhá léta přední osobností společenských věd. Během své bohaté akademické dráhy byl mimo jiné ředitelem prestižní London School of Economics (1974–1984) a také rektorem ústavu St. Anthony's College (1987–1997), který je součástí Oxfordu. Kromě toho byl rovněž aktivním politikem. Na konci šedesátých let byl členem německého Spolkového sněmu za FDP, později členem Komise ES. V roce 1988 se definitivně usadil ve Velké Británii, kde získal záhy občanství. Od roku 1993 byl členem britské Sněmovny lordů. Z jeho nejznámějších prací byly do češtiny přeloženy: Ralf DAHRENDORF, *Úvahy o revoluci v Evropě*, Praha 1991; TÝŽ, *Od pádu Zdi k válce v Iráku*, Praha 2008; TÝŽ, *Překonávat hranice: životní vzpomínky*, Praha 2010.

<sup>5</sup> Dušan TŘEŠTÍK, *Zápisník: a jiné texty k dějinám*, Praha 2008.

hují lidé, kteří ani v silně vypjatých životních situacích nerezignují na obhajobu myšlenek, na nichž stojí liberální společenské zřízení. Předmětem zkoumání R. Dahrendorfa se stalo chování intelektuálů v prostředí totalitních režimů 20. století, nacismu a komunismu. Autor se snaží na několika konkrétních případech demonstrovat skutečnost, že i vysoce vzdělané a veřejně uznávané osobnosti, nemusely být automaticky, na základě vyššího principu mravního, imunní vůči svodům „látkavé píšťalky nesvobody“. Jako příklad uvádí hned v úvodní kapitole postavu německého filosofa bytí, významného představitele fenomenologie Martina Heideggera, jenž se nechal nakrátko unést strhujícím proudem doby.

*„Veškerá německá skutečnost se nacionálně socialistickým státem změnila a v důsledku toho se musí rovněž změnit veškerý náš způsob chápání a myšlení... Jedině vůdce, a pouze on je dnešní i budoucí německou skutečností a zákonem. Prohlubuje stále vědomí toho, že ode dneška vyžaduje každá věc rozhodnutí a každý čin zodpovědnost.*

*Heil Hitler!*

*Martin Heidegger, rektor*<sup>6</sup>

Kniha však není výčtem lidí, kteří podleli vábení totalitního režimu. Naopak vznikla s cílem poukázat na ty, jež tomuto pokušení za cenu různých ztrát odolali. Dahrendorf pro účely své studie vybral veřejně činné intelektuály narozené v rozmezí let 1900–1910, přičemž se zaměřil na osobnosti, jejichž ctnosti byly poměřeny zkouškami doby. Těm, kteří obstáli, bylo určeno čestné místo v tzv. *societas erasmiana*, kde člen takového společenství sdílí ctnosti s Erasmem Rotterdamským. Autor vymezuje kategorie ušlechtilých hodnotových vlastností, na základě nichž poté jako arbitr posuzuje jednotlivé adepty. Základním kritériem chování veřejně činných intelektuálů se tak stávají klasické ctnosti: *fortitudo*, *iustitia*, *temperantia* a *prudentia*. Jedná se tedy o hodnoty, jichž lze dosáhnout výhradně vlastním přičiněním.

Dahrendorf se ovšem také při svém výběru omezil na osobnosti, jejichž duchovní úlohou bylo analyzovat politiku a společnost. Zabývá se lidmi, kteří prošli brilantní filosofickou formací, mnozí z nich znali dobře prostředí německých univerzit na počátku třicátých let 20. století (Freiburg, Frankfurt, Heidelberg aj.). Byli tedy přímými svědky akademického rozkvětu společenských věd na pozadí dynamického rozmachu nacionálního socialismu. Všichni byli vystaveni pokušení a lákadlům totalitního režimu, ne všichni se však zachovali podle autorových představ.

<sup>6</sup> Tamtéž, s. 14. Úryvek pochází z inaugurační řeči M. Heideggera, kterou pronesl 27. května 1933 na půdě univerzity ve Freiburgu. Nutno podotknout, že M. Heidegger po necelém roce z funkce rektora odstoupil a vrátil se k filosofii. Jeho dočasná partnerka Hannah Arendtová komentovala s odstupem času Heideggerovo pokušení nacismem jako snahu o změnu postavení. Sám Heidegger měl v úmyslu z pozice rektora ovlivnit plánovanou reformu vysokého školství. Po roce 1945 byl v rámci denacifikace potrestán zákazem přednášet.

R. Dahrendorf využívá každou příležitost k vyzdvižení sebemenšího zaváhání sledovaných autorit s takovou dravostí, že nakonec i samotný zvěstovatel ctností svobody Erasmus Rotterdamský vychází s mírně pošramocenou pověstí.<sup>7</sup> I přesto však vytvořil skupinu tzv. *nepokoušitelných*, do níž zařadil Karla R. Poppera, Raymonda Arona a Isaiaha Berlina. Tito tři vzdělanci dle autorova názoru splnili nejlépe hodnotící kritéria ctností svobody. K výše jmenovaným již nepřirařadil Theodora W. Adorna, který před svojí emigrací projevil jisté sklony ke kompromisu s nacismem.

Dalším *erasmovcem*, který neprošel bez úhony kritériem svobodných ctností, byl přední český filosof Jan Patočka. V souvislosti s jeho osobou rozvíjí Dahrendorf problematiku tzv. *vnitřní emigrace*, jež byla podle mnohých jednou z Patočkových předností, v tomto případě však jednou ze slabších stránek. Přestože *erasmovci* nejsou dle Dahrendorfa odbojáři, jistá míra „*angažovaného pozorování*“ je nutná pro plnohodnotné členství ve společnosti. Patočkova iniciativa při vzniku Charty 77, která byla příčinou osudového několikahodinového výslechu StB, již zranitelnost jeho *vnitřní emigrace* nezachránila.

Podobným způsobem se snaží upozornit na odchylky od čistých svobodných ctností i u dalších členů *societas erasmiana* – Hannah Arendtová, Norberto Bobbio, Theodor Eschenburg. Pro tyto účely sestavil autor i tabulku, která dále rozšiřuje potenciální členy společnosti o tzv. *kandidáty* (sem jsou zařazeny osobnosti, které nejsou ve studii podrobně zkoumány: Dolf Sternberger, Sebastian Haffner, Golo Mann, Marion Dönhoffová, Ernst Glaeser), *zahraniční členové* (to jsou *erasmovci* ze zemí, které byly ušetřeny pokoušením nesvobody: Jeanne Herschová, George Orwell, George Kennan, John Kenneth Galbraith), *podporující členové* (osobnosti, které se výrazně zapsaly jako organizátoři, aniž by samy byly veřejně činnými intelektuály téže kategorie: Stephard Stone, Peter de Mendelssohn, Richard Crossman, Alistair Cooke). R. Dahrendorf vymezuje rovněž kategorii *odmítnutých kandidátů*, kam včlenil Jean-Paul Sartra, Roberta Havemanna a sestry Mitfordovy.<sup>8</sup>

V samém závěru se autor snaží poukázat na všeobecnou frustraci intelektuálů v souvislosti s událostmi doprovázejícími květnové manifestace v Paříži roku 1968. Demonstrace, obsazování škol, nekonečné debaty a maoistická hesla v době, kdy si kulturní revoluce vyžádala statisíce obětí v čínských provinciích, byly na jedné straně společenskou událostí číslo jedna, skutečným revolučním počinem, který rozhoupal celou jednu generaci mladých lidí k „novým a šťastnějším zítřkům“. Pro intelektuály *erasmovského* ražení byly květnové události velkým zklamáním a hlubokou krizí institucí a hodnot, které pro ně byly posvátné. Univerzita byla nedotknutelným ztělesněním pravd, které tyto lidé hledali. Proto sledovali s nepochopením vlnu veřejného odporu vůči duchovním statkům získaným právě na univerzitách, někteří z nich proti nově příchozímu proudu trvale zatrpkli.

<sup>7</sup> Autor zde poukazuje na tragický osud Ulricha von Huttena, popsáný v biografii Erasma Rotterdamského od Johana Huizingy. Kniha vyšla v roce 1924, do češtiny nebyla dosud přeložena.

<sup>8</sup> R. DAHRENDORF, *Pokoušení nesvobody*, s. 205.

Dahrendorf tu k zamyšlení nabízí ještě významný rok 1989, ale toho se již naprostá většina zkoumaných intelektuálů nedočkala. Autor ctil povinnost vyjádřit se k některým pohledům, které tak jako knihy jeho předchůdců rozvířily společenskou debatu. Přestože v mnohém polemizoval s Francisem Fukuyamou, byl s ním zajedno v tom, že vnímal liberální demokracii jako skutečný konec dějin v tom smyslu, že k ní neexistuje žádné alternativní uspořádání otevřené společnosti s demokraticky volenými institucemi. Historie v jeho pojetí nesleduje nějaký předem vymezený cíl, jako tomu bylo u Hegela. V tomto ohledu sdílí postoj Karla Poppera, podle něhož mají dějiny jen ten smysl, který jim sami dáme.

Jak autor sám v závěru knihy upozorňuje, je třeba brát výběr a schematické rozřazení intelektuálů s jistou dávkou benevolence a ironie. Provokativní charakter knihy posloužil jako účinný prostředek k upoutání co možná největší pozornosti. Dahrendorf se vyznačuje poutavým a vytříbeným stylistickým projevem, je jen na škodu, že nejsou přeloženy některé z jeho dřívějších prací. V tomto ohledu je třeba vyzdvihnout činnost vydavatelství H&H, které na tuto skutečnost rychle zareagovalo a po pozitivním ohlasu *Pokoušení nesvobody* nedávno připravilo edici jeho další knihy, jež vyšla pod názvem *Překonávat hranice* (původní název v němčině *Über Grenzen*).

Jan Dvořáček

**MACHUTOVÁ, Marcela – ČADEK, Jiří – SUDEK, Čeněk – TRŽIL, Leoš, *Historie dopravní policie, Praha 2009. ISBN 978-80-87040-14-0.***

V říjnu roku 2009 vyšla v pražském nakladatelství MILPO MEDIA, s.r.o., kniha nesoucí název *Historie dopravní policie*. Publikace byla vydána k 90 letému výročí vzniku dopravní policie u nás a o její vydání se zasloužila především ředitelka Muzea Policie České republiky PhDr. Marcela Machutová, která je také autorkou převážné většiny textové části. Spoluautorský podíl na publikaci mají ovšem i plukovník Ing. Leoš Tržil, Jiří Čadek a Čeněk Sudek. Toto autorské kvarteto se ve své knize snaží přiblížit čtenáři vývoj dopravní policie u nás, a to v mnoha aspektech. Kniha je doplněna celou řadou fotografické dokumentace, která vhodně dokresluje především vizuální představu historie této složky bezpečnostních služeb.

Ačkoliv u nás existuje bohatá literatura k dějinám policie, kterými se pro naše území zabývá především Pavel Macek,<sup>1</sup> celosvětovými dějinami policie pak Jaromír Slušný<sup>2</sup> a dějiny vojenské policie jsou popsány ve stejnojmenné knize Ministerstva obrany České republiky, doposud nebyla zmapována přehledná histo-

<sup>1</sup> Viz jeho práce *Dějiny policie a četnictva I., II. III., Dějiny obecních policií, Obecní policie, Pořádková činnost policie, Bezpečnostní služby, Privátní bezpečnostní služby, Základy teorie policejné bezpečnostní činnosti*.

<sup>2</sup> Viz jeho práce *Světové dějiny policie*.

rie policie dopravní. V tomto ohledu má předkládaný titul primát a doplňuje drobnou mezeru v historii bezpečnostních složek.

Na přelomu století a výrazněji pak po první světové válce se na našem území (ostatně jako všude jinde) začíná rozvíjet a naplno projevovat jeden z fenoménů technického pokroku dopravy – automobil. Čím větší množství automobilů se začíná objevovat na cestách, tím více vyvstává na mysli otázka, jak učinit provoz bezpečným, jaká pravidla pro motoristy, ale i cyklisty a chodce zavést. Již před první světovou válkou byly zavedeny první značky, byla dána pravidla pro vpuštění vozu do silničního provozu, nařízení o zkouškách vozů, byly zavedeny mezinárodní průkazy a řada dalších pravidel, která měla provoz usnadnit. Na našem území pak začal od roku 1914 platit Řád policie silniční pro Království české, neboť první úprava pravidel z roku 1866 přestala díky rychlému technickému rozvoji dostačovat. Československá republika tento předpis převzala v roce 1921.

Díky rozvoji dopravy a rostoucímu provozu bylo také zapotřebí zřídit sbor, který by na dodržování těchto pravidel dohlížel, a tak bylo rozkazem ze dne 15. července 1919 v Praze zřízeno oddělení dopravní policie. Jeho členové se starali zpočátku především o plynulost dopravy na rušných křižovatkách, v průběhu času samozřejmě přibýly i další povinnosti. S postupem let bylo nutno provést motorizaci dopravní policie, doba šla nezadržitelně kupředu a k udržení pořádku na komunikacích už nestačili pěší „dopraváci“ a cyklistické hlídky, ale bylo nutné vybatvit muže zákona též motocykly i automobily. K řízení provozu přispěl i nový prvek – semafor.

Praha sice byla prvním místem, kde dopravní policie převzala starost nad řízením dopravy, četnické silniční kontrolní stanice ale byly zřizovány i na dalších místech tehdejší republiky. Do roku 1938 jich bylo zřízeno celkem 19, jedna dokonce v zemi Podkarpatokoruské. Po druhé světové válce toto číslo dále narůstalo a dopravní policie získávala dohled nad čím dál tím širším územím.

Nejdůležitějšími úkoly dopravní policie bylo již od počátku zajistit bezpečnost na cestách. Pravidla, nařízení, vyhlášky a jejich dodržování měly zajišťovat co nejnižší nehodovost, důležitá byla osvětová činnost, která měla veřejnost seznámit s tím, jak se má účastník silničního provozu chovat, aby k nehodám nedocházelo. Policie též musela často kontrolovat, aby jedoucí vozidla nepřekračovala stanovenou rychlost, dávat si pozor na řidiče jedoucí pod vlivem alkoholu. K určení dvou výše zmíněných přestupků se zpočátku používaly různé, často ne velmi přesné metody, postupem času se však technika zdokonalila i v těchto záležitostech.

Málo z nás si také neuvědomuje, že až do doby protektorátu se na našich silnicích jezdilo vlevo. Až protektorát zavedl jízdu vpravo a nutno dodat, že zpočátku tato změna činila účastníkům silničního provozu časté potíže a zapříčinila i celou řadu nepříjemných situací. Jízda vpravo byla sice plánována na 1. května roku 1939, protektorát však tuto změnu provedl o několik dní dříve, s definitivní platností od 26. března roku 1939. Od té doby je tomu tak dodnes.

V letech následujících docházelo a neustále dochází k celé řadě změn, spojených především s technickým vývojem. Měnil a mění se vozový park, barevné

označení policejních vozidel a motocyklů prošlo také svým vývojem, vývojem prošlo značení poznávacích značek automobilů. I osvědčení o způsobilosti řízení vozidla a později řidičské průkazy zaznamenaly řadu změn, stejně tak prošla vývojem i uniforma dopravního policisty. Účel, za kterým však před 90. lety vznikla dopravní policie, se nezměnil, i když povinností dopravním policistům stále přibývá, tak základní je stále stejná – dohlížet především na bezpečnost na našich komunikacích.

Knize však musím vytknout jeden nedostatek. Je mi samozřejmě dobře známo, že bez finanční pomoci sponzorů by těžko vycházela, považují však za nevhodné umístit reklamou do textové části mezi jednotlivé kapitoly, nebo dokonce narušovat text jedné kapitoly oddělenou reklamou. Uvítal bych, kdyby se reklama vyskytla na konci publikace, kam dle mého soudu patří, nikoliv v textové části, kde vyloženě ruší a nepůsobí to na čtenáře pozitivním dojmem. Na druhou stranu musím vyzdvihnout promyšlené vyvážení textu a doprovodného obrazového materiálu, který v podobě dobových fotografií a dokumentů dokresluje vhodným způsobem představu toho, jak se v průběhu let vyvíjela uniforma, vozový park, řidičská oprávnění, poznávací značky automobilů atp. Bez těchto obrazových dokumentů by si veřejnost nemohla představit, jak tento vývoj v počátcích dopravní policie probíhal. Textová část je také na velmi vyspělé úrovni, autorům se povedlo vytvořit publikaci, která bude vítaná jak odbornými kruhy, které se historií bezpečnostních složek zajímají, tak širokou veřejností, jež má zájem se něco bližšího o historii dopravní policie dozvědět. V tomto ohledu je plná velmi užitečných informací, které jsou podloženy bohatou pramennou základnou, dobovou literaturou a obsáhlou fotografickou dokumentací.

Petr Horáček

### **Připravují se nová Základní pravidla pro zpracování archiválií**

Zdá se, že přání většiny archivářů – praktiků bude vyslyšeno a české archivnictví se v nejbližších měsících konečně dočká nových Základních pravidel pro zpracování archiválií.

Koncem ledna roku 2010 byl ukončen projekt vedený Miroslavem Kuntem z Národního archivu v Praze pod označením VE2007200900, ve kterém řešitelé a spolupracovníci v rámci grantového úkolu „*Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě*“ předložili k posouzení a zavedení mezinárodní archivní standardy za účelem rozšíření základního povědomí o jejich existenci. Jedná se o mezinárodní standardy ISAD(G),<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Překlad prvního vydání standardu ISAD(G): *Všeobecný mezinárodní standard pro archivní popis* z roku 1994 připravil Tomáš Čihař v rámci Pracovní skupiny pro výpočetní techniku východočeských archivářů. Nepublikovaný překlad revidoval v roce 1998 Miroslav Kunt pro služební účely Státního ústředního archivu a tento interní materiál posloužil jako základní pomůcka pro překlad druhého vydání standardu z roku 2000. Návrh překladu druhého vydání standardu byl zpracován

ISAAR(CPF)<sup>2</sup> a ISDIAH.<sup>3</sup> S cílem umožnit zavedení mezinárodních standardů v českém prostředí byl navržen i základ textu nových Základních pravidel pro zpřístupňování archiválií.

Důvodů pro zpracování nových pravidel existuje několik a mnohé z nich se staly impulsem pro vytvoření rozšířené pracovní skupiny, která by navázala na výsledky týmu původních řešitelů. Skupina byla sestavena tak, aby se na její činnosti rovnoměrně podílely všechny typy archivů, archivní správa ministerstva vnitra a příležitost dostali i zástupci vysokých škol, kteří by se měli stát zárukou rychlejšího procesu zavedení nových pravidel do akademického prostředí. Zastoupeny tak jsou kromě Národního archivu v Praze (celkem šesti odborníky), oblastní archivy v Plzni a Zámbrsku, zemské archivy v Brně a Opavě, okresní archivy Písek, Tachov, Semily, Olomouc, Pelhřimov, Chrudim, Archiv hlavního města Prahy, Archiv Národního technického muzea, Ústřední archiv zeměměřičství a katastru a v neposlední řadě i univerzity, jako jsou Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Masarykova univerzita v Brně či Univerzita Pardubice.<sup>4</sup>

Pro fungování odborné pracovní skupiny byl sestaven harmonogram, který předpokládá, že do konce roku 2010 by měly být do konečné podoby upraveny hlavní výsledky práce a po jejich odevzdání a schválení se v průběhu roku 2011 uvažuje o publikaci nových pravidel včetně následného školení a postupného zavádění do praxe.

Rozšířená pracovní skupina zahájila svou činnost 1. února 2010 odevzdáním předběžného návrhu své činnosti a 15. února téhož roku bylo definitivně potvrzeno její složení.<sup>5</sup> První pracovní porada se uskutečnila v prostorách Národního archivu v Praze 8. března 2010.

Z důvodů, které vedly k nutnosti zpracovat nová Základní pravidla a o nichž se hovoří již několik let, je třeba uvést zejména tyto:

- a) zpracování archiválií sice nadále vychází z provenienčního principu, ale je třeba reflektovat nové informační prostředí vytvářené moderními technologiemi,
- b) archivy jsou stále více propojovány s příbuznými paměťovými institucemi (muzei, galeriemi, památníky), globálními informačními systémy

---

Tomášem Dvořákem v roce 2006 a v následujících letech 2007 – 2008 byl tento návrh revidován v rámci resortního výzkumu a vývoje Ministerstva vnitra č. VE20072009004, projektu s názvem *Možnosti a formy zpřístupnění archivních fondů nebo jejich součástí veřejnosti v elektronické podobě*. Na revizi se podíleli Tomáš Dvořák a Miroslav Kunt. Poslední úpravy českého překladu si vyžádalo zpracování národních příkladů z archivních pomůcek Národního archivu, Státního okresního archivu Hradec Králové a Archivu hlavního města Prahy, které proběhlo v roce 2009. *Standardy ICA, Úvod k českému vydání, Praha 2009, s. 7.*

<sup>2</sup> Mezinárodní standard pro archivní autoritní záznamy korporací, osob a rodů.

<sup>3</sup> Standard pro popis institucí spravujících archiválie.

<sup>4</sup> Konkrétní výčet archivů a zástupců spolupracujících institucí je přílohou pracovních materiálů rozšířené pracovní skupiny.

<sup>5</sup> Složení pracovní skupiny se stále vyvíjí, a proto od svého ustavení doznala už řadu personálních změn.



navazujícími na státní správu a projevuje se potřeba nutnosti výměny standardizovaných dat v celosvětovém měřítku,

c) archivnictví a zejména popis archiválií jsou stále více ovlivňovány mezinárodními normami a dalšími dokumenty, které je potřeba vyměňovat se zahraničím,

d) mění se náhled na archiválie i vymezení archivních fondů a sbírek, vznikají nové typy archiválií, u nichž lze obtížně aplikovat tradiční způsoby zpracování,

e) očekává se vliv standardizované spisové služby na tvorbu archiválií (zejména v souvislosti s novou archivní legislativou),

f) projevila se výrazná potřeba sjednocení popisu – hierarchického a kontextuálního,

g) objevuje se nový pohled na samotné původce (nejen z hlediska dějin správy, ale i sociologie, politologie či tzv. administrativní vědy), vyskytují se netradiční původci, jako jsou např. mezinárodní společnosti,

h) proměňuje se vnímání funkce archivů vůči veřejnosti, zejména v oblasti badatelských služeb, kdy se stále zřetelněji projevuje tlak veřejnosti na masivní zpřístupňování archiválií on-line nebo síťově,

i) je potřeba vytvořit podmínky pro zpřístupnění digitálních dokumentů prostřednictvím národního portálu pro digitální a digitalizované archiválie.

Souhrnné vymezení důvodů nabízí úvodní kapitola návrhu nových Základních pravidel, která nad rámec výše uvedeného dále uvádí, že „aktualizaci si vyžádala sama praxe a pokročilá archivní metodika“.<sup>6</sup> Důležité je ovšem zdůraznit, že se nepočítá s retrospektivní platností, byť v mnoha případech by se jistě nabízela, a připomenout rovněž potřebu budoucí pravidelné aktualizace, tak jak je to obvyklé v ostatních zemích.<sup>7</sup>

Základními tezemi nových pravidel, tak jak byly představeny na úvodním setkání skupiny, jsou:

- 1) Základem se stávají mezinárodní standardy ISAD(G), ISAAR (CPF) a ISDIAH.
- 2) Pravidla by měla být obecná a otevřená pro navázání další metodiky (jednotlivé typy archiválií – listiny, audiovizuální dokumenty atd.).
- 3) Popis fondů a jejich částí bude začleněn do PEvA<sup>8</sup> a souvisejících základních evidencí.
- 4) Důraz je kladen na popis původců jako základní charakteristiky provenience – aplikace standardu ISAAR a vznik další vrstvy popisu (ar-

<sup>6</sup> Pracovní materiál pro úvodní jednání Rozšířené pracovní skupiny pro Nová pravidla pro zpracování archiválií ze dne 8. března 2010.

<sup>7</sup> V USA jednou za 20 let, ve Velké Británii jednou za 10 let, v Kanadě ještě častěji. Česká Základní pravidla, která se právě novelizují, pocházejí již z roku 1958!

<sup>8</sup> Povinná evidence archiválií.

chivní soubory – pomůcky – původci) a jejich částečné „vyvázání“ z úvodu pomůcky, přebírání popisu původců z autoritních záznamů.

5) Definice pořádacích schémat a vhodnost jejich použití.

6) Povinnost popisu v elektronické podobě s XML výstupem vycházející z nové právní normy.

7) Položky popisu dle požadavku technického nástroje EAD (mezinárodně uznávaný výměnný formát).

8) U průvodců po archivech je třeba použít standard ISDIAH.

Předpokládaná struktura Základních pravidel vychází z původního návrhu zpracovaného Tomášem Dvořákem a bude obsahovat kromě úvodu a charakteristiky archivního zpracování zejména popisy institucí spravujících archiválie, popis archiválií, původců speciálních typů archiválií a zásady tvorby názvů a jmen. Neobejde se bez potřebných příloh v podobě popisů archivů příslušného typu jako instituce uchováající archiválie či původců. Pro koordinaci činnosti Rozšířené pracovní skupiny byla vytvořena jednak základní konzultační skupina<sup>9</sup> a dále byli jmenováni garanti jednotlivých (hlavních) kapitol.<sup>10</sup> Činnost celé skupiny probíhá pod vedením Michala Wannera, který rovněž koordinuje soustředování technických a věcných připomínek a jejich následné vypořádání na pravidelných zasedáních. Ta probíhají v několikátýdenních intervalech tak, aby byl co možná nejpřesněji dodržen původní harmonogram. O tom, že cesta k novým pravidlům nebude jednoduchá, svědčí fakt, že každé z pracovních zasedání je provázeno nadměrnou zasvěcenou diskusí a snahou prosadit co možná nejvíce ze zpracovaných připomínek k jednotlivým kapitolám.<sup>11</sup>

Helena Pochobradská<sup>12</sup>

<sup>9</sup> Konzultační skupina pracuje ve složení: J. Bělehrádek, T. Dvořák, H. Hrachová, R. Kaděrek, J. Kahuda, T. Kalina, M. Kunt, D. Lábusová, R. Michna, R. Pokorný, J. Smitka, Z. Vácha a M. Wanner.

<sup>10</sup> Pro Úvod H. Hrachová, T. Kalina a J. Kahuda, pro instituce spravující archiválie M. Wanner, pro archivní zpracování H. Hrachová, T. Kalina a J. Kahuda, pro reprodukci a digitalizaci R. Pokorný, pro archivní zpracování J. Bělehrádek a M. Kunt, pro popis archiválií T. Dvořák a R. Pokorný, pro popis původců M. Kunt, pro speciální typy archiválií R. Michna, J. Smitka a Z. Vácha a pro tvorbu názvů a jmen M. Kunt.

<sup>11</sup> V článku jsou použity základní teze pracovního materiálu připraveného M. Wannerem pro zasedání Rozšířené pracovní skupiny pro nová Základní pravidla pro zpracování archiválií, Praha, březen 2010.

<sup>12</sup> Autorka je členkou Rozšířené pracovní skupiny pro nová Základní pravidla, kde zastupuje rovným dílem Státní oblastní archiv v Zámrsku a Ústav historických věd FF Univerzity Pardubice.